

EPILOGUL MONARHIEI CONSTITUȚIONALE ROMÂNEȘTI.

Care a fost Constituția României în intervalul 23 august 1944 – 30 decembrie 1947?

Mihai GHIȚULESCU

Abstract: This paper proposes an approach to the Romanian political regime of 1944-1947 (which can be labeled both as "epilogue of monarchy" and "prologue of communism"), not in terms of events, but of their legal-constitutional framework. It intends to shift attention – as much as possible - from people to institutions. The main question is: which was the Romanian fundamental law at that time? It is well known that, after August 23rd. 1944, the Romanian state was functioning according to the "constitutional decree" no. 1626 of August 31st. 1944, published on September 2nd. 1944. Beyond this fact there have been many, often controversial, interpretations. We will group them into three categories: 1. the previous Constitution restored by decree, 2. the Constitution was only partially restored by Decree, 3. the Constitution was not restored by decree, but represented as a "new constitutional instrument" and referring to the previous one. Our purpose is not to find a clear answer to this question, but to prove that the new power used institutional ambiguity in order to strengthen itself and neutralize its opponents.

Keywords: monarchy, King Michael of Romania, constitution, decree, cabinet, government, legislative branch, power, communism.

În anul 2017 se împlinesc 70 de ani de la abolirea monarhiei și instaurarea republicii în România, eveniment care, împreună cu cele care l-au pregătit în perioada 1944-1947, încă suscită polemici, nu doar între istorici. Asta e firesc. Ce nu e firesc e că, în general, polemicile nu privesc de fapt trecutul, ci prezentul. Istoria devine, ca de atâtea ori, armă politică. Să zicem că acest gen de instrumentare e inevitabil, dar tot trebuie să recunoaștem că el e favorizat de

menținerea unei ambiguități, nu neapărat în mod voluntar, în prezentarea trecutului. Scurgerea a 70 de ani putea fi un prilej pentru (re)punerea în discuție a unor chestiuni legate de instaurarea comunismului în România. Sunt, în general, sceptic în privința plusului de cunoaștere al discuțiilor „la aniversară”, dar mai păstram o fărâcă de speranță. De acum, e spulberată și aceasta, de vreme ce momentul e cu totul acoperit de pregătirile pentru celebrarea Centenarului.

În paginile care urmează, propun o abordare a perioadei 1944-1947 (care poate fi numită atât „epilog al monarhiei”, cât și „prolog al comunismului”), nu prin prisma evenimentelor succedate, ci a cadrului lor legal-constituțional. Aș vrea să mut puțin atenția – oricum, nu e posibil prea mult – de la oameni la instituții.

Un politolog aprecia, în urmă cu câțiva ani, că alegerile din 1946 au reprezentat un apogeu al practicilor electorale românești¹. Oricât ar suna de blasfemator, eu cred că judecata poate fi extinsă. Întreaga perioadă a monarhiei constituționale românești e marcată de o ambiguitate instituțională, iar în perioada – să îi zicem de tranziție – 1944-1947 se poate observa o ambiguitate aproape de haos. Vechi probleme apar acum mult accentuate, voluntar sau involuntar. Putem specula că noua putere a preluat din „vechiul regim” ce i-a convenit și a folosit totul în favoarea sa.

Înainte de a intra în subiect, să ne amintim de „greva regală”! Este poate faptul istoric care ilustrează cel mai bine cum s-au schimbat lucrurile în raport cu perioada anterioară. Atât Constituția din 1866, cât și cea din 1923 prevăzuseră că „Regele numește și revocă pe miniștrii săi”. În practică, a fost întotdeauna vorba de numire; plecarea se făcea pe cale de demisie, chiar dacă la cererea monarhului². A fost cazul inclusiv al nefericitului Alexandru Marghiloman, sacrificat în toamna lui 1918, care a protestat, dar a demisionat și a contrasemnat numirea succesorului. În august 1945, în premieră, Petru Groza a refuzat să demisioneze atunci când Regele Mihai I i-a cerut-o. Ce era de făcut? Exista, sigur, precedentul 23 august, dar era el repetabil în noul context? Se pare că Regele a avut intenția de a-l chema pe Primul Președinte al Curții de Casație

¹ Cristian Preda scria, printre altele, că „faptul că alegerile din 1946 au fost «complet contrafăcute» nu era ușor perceptibil pentru un public electoral care se obișnuise să voteze cu guvernul și să audă apoi criticile opoziției” (Cristian Preda, *Rumâni fericiți. Vot și putere de la 1831 până în prezent*, Iași, Editura Polirom, 2011, p. 218).

² Vezi și *Ibidem*, p. 206.

și de a anunța că guvernul e ilegal, dar a renunțat la ea din cauza poziției occidentalilor³. A ales varianta știută, dar nu cum se spune în general, de a refuza să semneze actele guvernului, ci de a refuza să emită decrete pe baza propunerilor guvernului. Diferența e enormă: în noile condiții, rolul regal nu mai era (doar) de a sancționa și promulga legile, ci chiar de a legifera (e adevărat, doar pe bază de propunere). Ce s-a întâmplat? Cum s-a legiferat? E greu de spus că s-a legiferat, dar, oricum, s-a normat, din august 1945 până în ianuarie 1946, prin jurnale ale consiliului de miniștri. Metoda nu era nouă, fusese folosită masiv și pe vremea lui Carol al II-lea. Iată o practică a „vechiului regim” pe care comuniștii o foloseau împotriva „vechiului regim”!

1. Un text și mai multe interpretări

Pe cât de complicate sunt aspectele instituționale, pe atât de fugitiv și simplist sunt ele tratate în istoriografie. Nu se poate nega că despre acel interval s-a scris mult, s-au publicat studii, monografii, volume de documente, dar chestiunile instituționale au fost, în general, expediate. Ca și pentru epocile anterioare, instituțiile sunt, parcă, cenușăresele istoriei. Iată despre ce e vorba!

Se știe și se amintește mereu că, după 23 august 1944, funcționarea statului român a fost reglementată prin „decretul constituțional” nr. 1626 din 31 august 1944, publicat în M.O. din 2 septembrie 1944⁴.

Dincolo de faptul în sine, au început încă din epocă interpretările, de multe ori contradictorii, perpetuate, de multe ori necritic, de istorici. Nu mi-am propus să fac aici un inventar al acestora. Mă mulțumesc, pentru început, să le grupez în câteva categorii:

1. Decretul a repus în vigoare Constituția.
2. Decretul a repus în vigoare Constituția parțial sau cu rezerve. Cu varianta mai slabă a „suspendării unor prevederi din Constituție”⁵.
3. Decretul nu a repus în vigoare Constituția, ci a reprezentat un „nou instrument constituțional”, care doar făcea referire la unul / unele anterior/oare.

³ *Imposibila încercare. Greva regală, 1945. Documente diplomatice*, selecție, note și studiu introductiv de Dinu C. Giurescu, București, Editura Enciclopedică, 1999, p. 17.

⁴ *MO*, Partea I, 2 septembrie 1944, p. 6232.

⁵ Suspendarea ar fi presupus existența unei constituții în vigoare în momentul emiterii decretului, ceea ce evident nu era cazul.

Prima variantă, cea mai simplistă, nu mai merită azi prea mare atenție. E evident că e eronată; din textul actului normativ se vede clar că anumite părți din Constituție erau lăsate deoparte. E totuși o eroare benignă, întâlnită la buni cunoscătorii ai epocii și explicabilă prin concentrarea asupra desfășurării evenimentelor și lăsarea în plan secund a aspectelor formale⁶. Chiar juriști de ținută, atunci când își îndreaptă privirile spre trecut, au o tendință de a generaliza / simplifica⁷.

2. O repunere parțială în vigoare a Constituției?

2.1. Care Constituție?

Rămâne varianta repunerii parțiale în vigoare. Dar aici apar destule alte subvariante. Prima întrebare, generată de formulările ambigue, este: care Constituție e, de fapt pusă, în vigoare sau care are prioritate? A derutat folosirea formulelor „[Fixarea drepturilor românilor] în cadrele Constituțiunii din 1866 și cu modificările Constituțiunii din 29 martie 1923”, respectiv „[Drepturile românilor sunt cele recunoscute de] Constituțiunea din 1866, cu modificările ce ulterior i-au fost aduse și de Constituțiunea din 29 martie 1923”. Asta i-a făcut pe unii să considere că „Constituția din 1923 este pusă pe același plan cu constituția din 1866”, în ceea ce privește drepturile⁸. Se ignora faptul că, în interbelic și mai apoi, Constituția din 1923 a fost adesea considerată o revizuire a celei din 1866. Formulările de acest fel și alternanțele erau frecvente. Graba redactării textului ar putea fi o explicație de această dată, deși ... E greu de crezut, că Lucrețiu Pătrășcanu, care cu siguranță a avut un rol important în

⁶ De exemplu, istoricul Gheorghe Onișoru a scris că prin decretul regal „era repusă în drepturi Constituția” (Gheorghe Onișoru, *Alianțe și confruntări între partidele politice din România (1944-1947)*, București, Fundația Academia Civică, Biblioteca Sighet, 1996, p. 192).

⁷ Ioan Stanomir găsea că, după 23 august, s-a produs o „revenire, *de jure* și *de facto*, la regimul constituțional de la 1866 revizuit prin actul de la 1923. În acest mod, Regatul României se întorcea, teoretic cel puțin, la cadrul legal tradițional, încheindu-se paranteza autoritară” (Ioan Stanomir, *Libertate, lege și drept*, Iași, Editura Polirom, 2005, p. 173), sau că „*de jure*, abolirea regimului constituțional al guvernului Antonescu se traducea prin repunerea în vigoare a textului de la 1923” (*Ibidem*, p. 175). E adevărat, autorul citat vorbește și de „un sistem de derogări ce alterează substanța constituționalismului însuși”, alterarea fiind accentuată prin încheierea Convenției de Armistițiu din 12 septembrie (*Ibidem*, p. 176).

⁸⁸ Vasile Liveanu, *Problema Constituției României (23 august 1944-30 decembrie 1947)*, în *RdI*, nr. 8, p. 1465.

elaborare, nu a cunoscut situația. Există motive să credem chiar că a încercat să se folosească de ambiguitate în interesul taberei sale.

S-a exprimat, de către I.V. Gruia, și opinia că referirea la Constituția din 1866 era „o inadvertență a legiuitorului, cu rostul politic de a sublinia continuitatea constituțională”⁹. Varianta este credibilă, mai ales că, astăzi se cunoaște, P.C.R., ca toate partidele politice europene, ducea în acea perioadă o luptă extrem de tacticizată, după directivele lui Stalin: se mișca discret, dorea să creeze impresia că nu vrea să rupă cu lumea veche, urma așa-numita strategie a frontului național¹⁰. Că nu dorea să păstreze modelul vechi era evident. Dar și aliații lor burghezi anunțau reforme constituționale. Pe moment, racordarea temporară și parțială la trecutul de care România se rupsese în 1938 părea acceptabilă pentru toți și de această impresie aveau nevoie mai ales comuniștii. E un fapt recunoscut și de istoriografia comunistă¹¹. Apare însă o nouă întrebare: de ce în privința drepturilor se vorbește de Constituția din 1866 cu modificările..., iar în privința puterilor statului, pur și simplu, de Constituția din 1923? Nu avem date suficiente pentru un răspuns. Putem însă face o speculație. În condițiile de după 23 august, când parlamentul era desființat și crearea unui nou nu era o perspectivă prea apropiată, singurul organ care putea limita cumva puterea monarhică era Consiliul de Miniștri, care până în noiembrie 1946 va și

⁹ *Ibidem*, p. 1466.

¹⁰ În această privință, vezi Edward Mark, *Revolution by Degrees. Stalin's National Front Strategy for Europe, 1941-1947*, Working Paper 31, Woodrow Wilson Center for Scholars, Washington, D.C., February 2001. Acesta a identificat câteva elemente esențiale ale „strategiei frontului național”: 1. Crearea de fronturi naționale. 2. Accentuarea naționalismului. 3. Militarea pentru reforme moderate, necomuniste. 4. Respectarea „democrației burgheze”. 5. Promisiunea unei guvernări eficiente. 6. Solidaritatea cu aliații vestici (*Ibidem*, p. 18-19).

¹¹ „Este adevărat că PCR și celelalte partide și organizații din FND, pentru a câștiga noi aliați, pentru a putea realiza un compromis cu monarhia, pentru a putea obține recunoașterea viitorului guvern de către puterile occidentale, căutau să se mențină pe cât posibil în cadrul normelor constituționale existente și pe această linie, și de aceea în programul de guvernare anunțat la 27 ianuarie 1945 au retras revendicarea unei noi constituții” (Vasile Liveanu, *op. cit.*, p. 1474). Cuvintele lui Gheorghiu-Dej în ședința Consiliului FND sunt cea mai bună dovadă: „Pentru noi să fie clar că nu ne atingem de rege și, dacă vom fi nevoiți să luăm măsuri, nici atunci nu va fi vorba decât de o regență, dar nu de schimbarea constituției, căci aceasta este o chestiune de viitor, care depinde de felul cum se desfășoară evenimentele”. Iar la 11 martie conchidea: „E un mare succes pentru noi că am putut rezolva criza pe cale constituțională (*Ibidem*).

juca dublu rol, executiv și legislativ. Or, în Constituția din 1866 organul nu era prevăzut. Formal, el a apărut abia în 1923, și atunci vag¹².

2.2. Care parte?

Mai departe! Cât și ce anume a fost repus în vigoare? E imposibil de stabilit cu precizie și e chiar dificil de apreciat în mare. Profesorul Ioan Scurtu a considerat că prin decretul din 31 august „s-au repus în vigoare 37 de articole din cele 138 ale Constituției din 1923”, dar chiar și domnia sa a nuanțat, adăugând că „în fapt, actul de la 31 august 1944 a avut un caracter mai cuprinzător decât cele menționate în decretul lege, fiind aplicate și alte prevederi ale Constituției din 1923”¹³. Am putea spune: mai cuprinzător și totodată mai restrâns, pentru că diverse articole, care, cel puțin la prima vedere, păreau vizate de decret, nu au fost considerate aplicabile. Una peste alta, păreau reactivate întreg Titlul II „Drepturile românilor” (de care nu ne ocupăm aici decât tangențial) și Capitolele II și III, „Despre Rege și Miniștri” și „Despre Miniștri”, din Titlul III „Despre puterile statului”, dar și ele cu destule goluri, acolo unde textul făcea referire la Reprezentantă, Adunări ș.a. Dincolo de acestea, oricum nu foarte clare, totul e în haos. Despre „Puterea judecătorească” nu îndrăznesc să spun nimic. Până în 1947, în diverse medii și contexte au apărut discuții legate de această problemă și concluziile au variat.

Pentru ilustrarea diversității, iau două exemple, în parte contrare, venite de la instituții ale statului. În nici unul dintre cazuri nu mă interesează fondul, ci doar motivațiile cuprinzând concepții cu privire la regimul constituțional românesc din epocă. Mai întâi, e vorba de o decizie a Ministerului de Justiție din 18 decembrie 1944, privind o cerere de naturalizare. Interpretarea constituțională e surprinzătoare, cumva contraintuitivă:

„Actul constituțional din 31 august 1944, care a repus expres în vigoare titlul III referitor la puterile statului din Constituția de la 1923 cu excepțiile cuprinse în articolul III și IV ale aceluiași act constituțional; nu a repus în vigoare titlul II din același act constituțional”.

¹² Constituția din 1866 vorbea exclusiv despre miniștri, individual, fără vreo referire la vreun organ colegial. Constituția din 1923, preciza în art. 93 că „Miniștri întruniți alcătuiesc Consiliul de Miniștri, care este prezidat, cu titlul de Președinte al Consiliului de Miniștri, de acela care a fost însărcinat de Rege cu formarea guvernului”

¹³ Ioan Scurtu, *Monarhia în România 1866-1947*, București, Editura Humanitas, 1990, p. 151.

În ceea ce privește drepturile, era altceva:

„... [prin referirea] în bloc a actului constituțional din 31 august 1944 la dispozițiile a două constituțiuni [...] pentru reglementarea drepturilor omului, constituțiuni care tratează exact aceleași probleme, uneori soluționate identic, alteori diferit nu s-a putut repune în vigoare în ceea ce privește drepturile românilor nici una din cele două constituțiuni amintite ci s-au făcut numai recomandățiuni și totodată o făgăduială de a se legifera și governa în spiritul acelor constituțiuni”¹⁴.

Această interpretare mai poate fi întâlnită în epocă. Grigore Niculescu-Buzești, ministru de externe în guvernul care adoptase decretul, spusese la rândul său presei, în septembrie 1944, că art. 1 era mai curând o declarație de principii decât o reglementare precisă. Câțiva ani mai târziu, de pe poziții critice, o opinie similară avea să emită și juristul I.V. Gruia¹⁵. Am avea deci de a face, pe de o parte cu o declarație de drepturi, cu trimitere la constituțiile anterioare, iar pe de altă parte, cu o repunere în vigoare, e adevărat cu lacune mari și neclarificate, a constituției din 1923. Apar alte câteva întrebări: (1) Se susține această distincție având în vedere că textul decretului spune clar că „drepturile românilor sunt cele...”, iar în ce privește puterile, că ele „se vor exercita după regulile așezate de...”? Unde sună mai curând a declarație de principii? (2) De ce titlul decretului reține doar partea – să zicem mai slabă – a drepturilor, nu și pe cea a puterilor? (3) Cum putem vorbi de o „simplă” declarație de principii, când titlul se referă la „fixarea drepturilor românilor”, iar în conținut se spunea că ele „sunt cele”? Există, după mine o singură variantă: chiar dacă e vorba de o declarație, aceasta e una de drepturi și nu de principii, iar nu drepturile trebuie / trebuiau relativizate. Declarația era un angajament ferm, nu un text orientativ.

Ideea nerepunerii în vigoare a titlului „Despre puterile statului” a fost indusă, într-o situație particulară, și de Gr. Niculescu-Buzești, acela care, în privința drepturilor, vorbise de o declarație de principii. În ședința Consiliului de Miniștri din 7 octombrie 1944, spunea:

¹⁴ Vasile Liveanu, *op. cit.*, p. 1473.

¹⁵ *Ibidem*, p. 1466.

„Chestiunea avizului Consiliului Legislativ este foarte discutabilă. S-au repus în vigoare numai anumite dispoziții ale Constituției, și anume acelea privitoare la drepturile românilor. Între acestea nu intră dispozițiile privitoare la activitatea și avizul Consiliului Legislativ”¹⁶.

Având în vedere că dispozițiile constituționale referitoare la Consiliul Legislativ erau grupate în secțiunea a III-a a capitolului „Despre Reprezentanța Națională”, care urma să fie organizată printr-un decret ulterior, opinia ministrului de externe pare întemeiată, dacă e vorba de Consiliul Legislativ ca parte (anexă) a Reprezentanței, fără a se referi la celelalte piese din ansamblul puterilor. Derutează însă faptul că opinia e formulată în cadru oficial și în condițiile în care Consiliul Legislativ funcționa (ca de altfel și în perioada anterioară) și mai ales aceea că au fost repuse în vigoare doar dispozițiile privind drepturile. Rămâne deci... „foarte discutabil”.

A doua interpretare este cea dată prin decizia Înaltei Curți de Casație și Justiție din 31 mai 1945 (referitoare la (ne)constituționalitatea condamnării unor „criminali de război”):

„Abrogată fiind Constituția din 1923 ea n-a mai putut la 31 august 1944 să fie repusă în vigoare prin Înalțul Decret Regal nr. 1626 publicat la 2 septembrie 1944, și completat apoi prin Înalțul Decret Regal nr. 1849 din 11 octombrie, decât prin intervenția acestor acte și în măsura și condițiunile prevăzute de aceste acte, cuprinzând actualmente așezământul fundamental al statului român... Înalțul Decret Regal nr. 1626/1944 care cuprinde Declarația drepturilor românilor și normele de organizarea și funcționarea puterilor statului, nu conține nici o normă în legătură în legătură cu revizuirea lui și punând în vigoare nu declară pus în vigoare și titlul VII al constituției din 1923, referitor la revizuirea acelei constituții”.

Fără a fi preocupați să stabilească clar „măsura și condițiile”, judecătorii au apreciat că „tot acest capitol [referitor la Reprezentanța națională], inclusiv secțiunea referitoare la consiliul legislativ, nu a putut să fie pus în vigoare prin decretul cu valoare constituțională din 2 septembrie 1944”. Reținem aceeași interpretare dată art. 1 – declarație de drepturi – dar una cu totul diferită pentru

¹⁶ *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Sănătescu*, vol. I (august-noiembrie 1944), ediție de documente întocmită de Marcel-Dumitru Ciucă, București, Editura Saeculum I.O., 2011, p. 333.

art. 2. Curtea considera că cele două decrete – sau decretul revizuit – reprezenta(u), de fapt, „constituția actuală a țării”¹⁷. Erau „decrete-legi cu caracter constituțional”, asemenea celor din septembrie 1940¹⁸, dar spre deosebire de acestea, făceau trimitere la alte acte constituționale, abrogate. Am putea spune că actele vechi căpătau un caracter conex, auxiliar, dar nu subsidiar, de vreme ce în ele se găsea întreg conținutul constituțional. Am putea spune, de asemenea, că decretul / decretele împreună cu textele dispartate (oricare ar fi fost acestea) pe care „le-a(u) repus în vigoare” formau ceea ce avea să se numească un „bloc de constituționalitate”.

Suntem foarte aproape de cea de a treia categorie de interpretări, cele care neagă repunerea, chiar parțială, în vigoare a Constituției din 1923.

3. „Un nou instrument constituțional”?

Încă de la începutul lui octombrie 1947, când se discuta problema bazei legale a arestării vinovaților de dezastrul țării (ajungându-se la decretul din 11 octombrie) s-a pus problema constituționalității. Dacă, de exemplu, un D. Negel, ministru de justiție, conchidea că „din toată activitate noastră rezultă că am introdus Constituția, că introducerea ei a fost generală”, Gr. Niculescu-Buzești, ministrul de externe, îl contrazicea ferm: „Noi n-am introdus Constituția... Noi n-am introdus Constituția de la 1923”. Îl susțineau reprezentanții stângii, invocând circumstanțele excepționale fără să nege clar repunerea în vigoare, ba poate chiar recunoscând-o cumva implicit. Constantin Titel Petrescu avertiza:

„Prietenul meu, dl Negel, uită că trăim vremuri revoluționare în care politicul domină principiile constituționale. Sunt anumite necesități de moment, interne și internaționale, care ne impun să înfrângem unele principii constituționale”.

După cum era de așteptat, Pătrășcanu mergea un pic mai departe:

„Noi trebuie să creăm un cadru constituțional în care să se dezvolte România. Cadrul acesta constituțional trebuie văzut în perspectivă. Trebuie să

¹⁷ Vasile Liveanu, *op. cit.*, p. 1477.

¹⁸ Vezi Paul Negulescu, George Alexianu, *Tratat de drept public*, tom I, București, Casa Școalelor, 1942, p. 116.

ținem seama că se impun măsuri drastice și mai puțin ortodoxe din punct de vedere constituțional”¹⁹.

Varianta a fost destul de populară printre comuniști, chiar dacă nu-și permiteau să vorbească deschis. În ședința Consiliului FND din 24 ianuarie 1945, când la ordinea zilei era chestiunea reformei agrare și (încă) social-democratul Lothar Rădăceanu a vorbit de necesitatea punerii exproprierei „în raport cu Constituția”, Vasile Luca a răbufnit:

„De altfel, am mai spus că noi nu avem Constituție, ci ne orientăm pe cea din trecut. Condițiile actuale sunt de așa fel încât nu ne putem pierde în discuții juridice, ci să facem lucruri care trec peste cele cuprinse în Constituție, iar starea de fapt de acum o vom trece în Constituția viitoare. Noi trebuie să facem fapte concrete, care abia apoi să fie introduse în Constituție, căci evenimentele actuale au depășit trecutul. Legea noastră principală trebuie să fie ca să ne conservăm viața noastră națională”²⁰.

Sigur, surprinzătoare e propoziția din urmă, dar nu ne interesează aici. În haosul juridic al epocii, această idee, a creării dreptului pe cale de fapt, pe cale revoluționară, a fost vehiculată și de personalități cu bogată cultură (juridică), spre deosebire de Luca. Reținem „nu avem constituție”. Cam așa zicea și Lucrețiu Pătrășcanu, mai târziu, răspunzând acuzațiilor de neconstituționalitate venite din partea partidelor „istorice”. În 22 iunie 1946, ministru țărănist Iuliu Hațieganu a ținut un discurs în ședința Consiliului de Miniștri, opunându-se desființării Senatului, cu următoarele argumente: atunci când decretul din 2 septembrie 1944 a stabilit că „un decret dat în urma hotărârii Consiliului de Miniștri va organiza Reprezentanța Națională”, acesta s-a referit strict la capitolul „Despre Reprezentanța Națională” din titlul „Despre puterile statului”. Numai acesta putea fi modificat. Or, bicameralismul era prevăzut și în afara sa, temeiul fiind de fapt în art. 33-34²¹ care deschideau titlul și precedau capitolul respectiv. Eliminarea Senatului era o modificare care excedea decretul

¹⁹ *Stenogramele...*, p. 318.

²⁰ Stelian Neagoe, *Istoria politică a României 1944-1947. Crestomația tranziției dintre două dictaturi*, București, Editura Noua Alternativă, 1996, p. 167.

²¹ Art. 34: „Puterea legislativă se exercită în colectiv de către Rege și Reprezentanța națională. Reprezentanța națională se împarte în două adunări: Senatul și Adunarea Deputaților. Orice lege cere învoirea a câtor trei ramuri ale puterii legiuitoare...”

din 2 septembrie, deci o încălcare a Constituției²². În răspunsul lui, Pătrășcanu nu doar a respins argumentele „colegului” său, ci a dat o întregă explicație-interpretare regimului constituțional existent:

„La 27 august 1944, noi nu aveam Constituțiune. La 27 august 1944, noi nu am voit să repunem în vigoare Constituțiunea de la 1923. Ca reprezentant al Partidului Comunist, m-am declarat adversar al Constituției de la 1923, după cum suntem și azi adversari ai acestei constituții. Pentru că ea este o constituție reacționară. Domnul Maniu s-a opus la repunerea în vigoare a constituției de la 1923, recunoscând că nu poate fi introdusă. Faptul că a recunoscut acest lucru este însuși textul legii, pe care a iscălit-o și domnul Brătianu. Dacă am fi voit să introducem constituția de la 1923, ar fi fost necesar un singur articol, mai ales atunci când redactarea se făcea sub bombardament. Cu toate că redactarea s-a făcut sub bombardament, vă rog să credeți că nu mi-am pierdut uzul rațiunii sau a celor mai stricte raționamente. Noi am vrut să facem un nou instrument constituțional. Aceasta o dovedește redactarea minuțioasă a actului de la 1944. Am constatat inexistența unui regim constituțional la acea dată. Am constatat în comun imposibilitatea reintroducerii constituției de la 1923 precum și necesitatea unui nou instrument constituțional”²³.

Explicația ministrului justiției nu e necredibilă, pentru că e excesivă. Oricât de nou ar fi fost instrumentul, legătura lui cu vechea constituție exista, cu toate interpretările. Așa că varianta sa se potrivește cu cea „blocului de constituționalitate”, dincolo de formulările diferite. Știute fiind condițiile, ar putea fi acceptată. Numai că ...

Variantele nerepunerii în vigoare a Constituției sau a repunerii parțiale cu excluderea întregului titlu „Despre puterile statului” sunt puse sub semnul întrebării de forma numirii guvernului. Cu excepția decretului de numire a primului guvern Sănătescu, care chiar și republicată în 2 septembrie 1944, nu făcea referire la niciun act ca temei al prerogativei²⁴, la începutul celorlalte se preciza că erau emise „în baza dispozițiilor art. 88 din Constituție și art. 1 și 2 din legea pentru organizarea ministerelor [legea din 1929, *n. M.G.*]”²⁵. La fel au

²² Stelian Neagoe, *op. cit.*, p. 378-379.

²³ Gheorghe Onișoru, *op. cit.*, p. 233, n. 184; vezi și Cristian Preda, *op. cit.*, p. 209.

²⁴ Vezi *MO*, Partea I, 2 septembrie 1944, p. 6232.

²⁵ Vezi *MO*, Partea I, 5 noiembrie 1944, p. 7181; 7 martie 1945, p. 1702.

stat lucrurile și după alegerile din 1946, cu precizarea că se făcea în plus referire și la modificările legii ministerelor²⁶.

Suntem și mai contrariați citind textul decretului-lege pe care Pătrășcanu îl susținuse (nr. 650 privind organizarea și desfășurarea alegerilor pentru Adunarea Deputaților)²⁷. Din nou, nu ne interesează fondul. Observăm doar o prevedere oarecum marginală și, în general, ignorată (art. 17):

„Adunarea Deputaților nu poate proceda, nici în total, nici în parte, la revizuirea Constituțiunii. Revizuirea Constituțiunii din 29 martie 1923, așa cum a fost repusă în vigoare prin decretul nr. 1626 din 2 septembrie 1944 și modificat prin dispozițiile prezentului decret, se va putea face numai potrivit dispozițiilor prevăzute în titlul VII al acestei Constituții și numai de o Adunare legiuitoare extraordinară, aleasă special în acest scop”.

Și dacă în ceea ce privește textul, putem crede că a fost cumva o formulă de compromis, raportul ministrului de justiție pentru înaintarea către Rege a proiectului de decret era asumat exclusiv de Pătrășcanu:

„... am întocmit alăturatul proiect de decret pentru organizarea Reprezentanței Naționale, în cadrul Constituției din 29 martie 1923, așa cum a fost repusă în vigoare prin ÎDR nr. 1626 din 2 septembrie cu modificările consemnate în el...”²⁸.

Ce sesizăm?

1. Pătrășcanu considera Constituția repusă în vigoare, deși respinsese această idee. Ce să mai înțelegi?

2. Viitoarele revizuiuri urmau să se facă după vechile prevederi constituționale. Aceasta a fost considerată o repunere explicită în vigoare a Constituției din 1923²⁹. Se impun două precizări: (1) E vorba de repunerea în vigoare a titlului VII. Chiar admitând că lucrurile s-au clarificat cu privire la Puterile statului. Rămân încă semne de întrebare legate de Drepturile românilor.

²⁶ Vezi, de exemplu, Decretul regal pentru numirea de noi miniștri în guvernul dr. Petru Groza, în *România...*, p. 517.

²⁷ *România. Viața politică în documente 1946*, coordonator Ioan Scurtu, București, Arhivele Statului, 1946, p. 284-286.

²⁸ *Ibidem*, p. 287.

²⁹ Vasile Liveanu, *op. cit.*, p. 1483.

(2) După cum s-a văzut din raportul ministrului justiției, Constituția era considerată repusă în vigoare încă dinainte de adoptarea decretului.

3. Prevederea finală a art. 17 e redundantă, de vreme ce art. 130 al Constituției din 1923 prevedea alegerea unor „Adunări de revizuire”, dar e probabil o redundanță folositoare comuniștilor. În varianta cea mai lejeră, e vorba de o întărire a ideii de monocameralism.

Totuși, repunerea în vigoare nu este evidentă. Dacă până la constituirea Adunării, Regele, atunci când decreta, făcea referire la decretul din 2 septembrie ca temei constituțional, după acest moment, nu mai face referire la niciun act, ci doar la votul Adunării.

În sfârșit, Legea nr. 363 din 30 decembrie pentru constituirea Statului Român în Republică Populară Română prevedea în art. 2: „Constituția din 1866 cu modificările din 29 martie și acelea din 1 septembrie 1944 și următoarele, se abrogă”. În acel moment, nici nu mai conta ce acte se considera că fuseseră în vigoare. Era evidentă intenția de rupe complet și definitiv cu trecutul.

În viziunea doctinarilor comuniști, actul de la 30 decembrie 1947 era desăvârșirea unui proces de creare a unei noi puteri de stat în cadrele vechi: „se impunea deci rezolvarea contradicției dintre conținutul nou al puterii de stat și forma acestei puteri, care era, în linii generale o monarhie de tip parlamentar”³⁰.

Răspunsul la întrebarea din titlu nu mai contează, deși, pentru orice constituționalist nepartizan, el se poate deduce destul de clar din textul decretului din 31 august 1944. Mai important e să observăm că noua putere a cultivat ambiguitatea instituțională pentru a se consolida și pentru a-și elimina adversarii. A spune că regimul românesc din perioada 1944-1947 (mai) era o monarhie parlamentară / constituțională (chiar imperfectă, cum fusese anterior) înseamnă a sfida realitățile vremii. Menținerea unor forme care amintesc de ea nu a fost decât o parte a strategiei comuniste de acaparare treptată a statului.

O ultimă întrebare: a fost România un caz cu totul special? Cu siguranță, și-a avut particularitățile sale, dar, una peste alta, s-a înscris într-un *pattern* est-

³⁰ N. Prișca, *Drept de stat al Republicii Populare Române*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1963, p. 113.

europene: majoritatea țărilor în care începuse instalarea comunismului au păstrat într-o primă fază, texte constituționale vechi, cu modificări. Liderul cehoslovac Clement Gottwald spunea: „Noi am pornit, în general, de la formele vechi și ne-am mulțumit mai ales să dăm acestor forme vechi un conținut nou...”. Asemănător, niște juriști polonezi (V.F. Kotok și A.G. Mozoghina) vorbeau de „posibilitatea ca noul conținut să apară și să se dezvolte într-o anumită măsură în forma veche”³¹.

Mihai GHIȚULESCU
Universitatea din Craiova
Facultatea de Științe Sociale

³¹ *Ibidem*, p. 90.